

Väljaandja:
Akti liik:
Teksti liik:
Jõustumise kp:
Avaldamismärge:

Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium
otsus
algtekst
15.12.2009
RT III 2009, 60, 440

3-4-1-25-09 Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 15. detsembri 2009. a kohtuotsus Tallinna Ringkonnakohtu taotluses tunnistada põhiseadusega vastuolus olevaks tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 131 lg-d 2 ja 3 koosmõjus riigilõivuseaduse lisa 1 sättega, mis näeb ette kohustuse tasuda tsiviilasjalt hinnaga kuni 1 000 000 krooni 75 000 krooni riigilõivu

RIIGIKOHTU PÕHISEADUSLIKKUSE JÄRELEVALVE KOLLEEGIUMI KOHTUOTSUS
Eesti Vabariigi nimel

Kohtuasja number	3-4-1-25-09
Otsuse kuupäev	15. detsember 2009
Kohtukoosseis	Eesistuja Märt Rask, liikmed Jüri Ilvest, Peeter Jerofejev, Henn Jõks, Harri Salmann
Kohtuasi	Tallinna Ringkonnakohtu taotlus tunnistada põhiseadusega vastuolus olevaks tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 131 lg-d 2 ja 3 koosmõjus riigilõivuseaduse lisa 1 sättega, mis näeb ette kohustuse tasuda tsiviilasjalt hinnaga kuni 1 000 000 krooni 75 000 krooni riigilõivu
Menetluse alus	Tallinna Ringkonnakohtu 5. oktoobri 2009. aasta määrus tsiviilasjas nr 2-09-947
Asja läbivaatamine	Kirjalik menetlus

Resolutsioon

Tunnistada tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 131 lg 2 ja lg 3 (ulatuses, milles § 131 lg-s 3 on sätestatud viide § 131 lg-le 2) ning riigilõivuseaduse lisa 1 põhiseadusega vastuolus olevaks ja kehtetuks osas, milles nähakse ette kohustus tasuda hooneühistu üldkoosoleku otsuse tühisuse tunnustamise hagilt riigilõivu 75 000 krooni.

Asjaolud ja menetluse käik

1.Tallinna Ringkonnakohtu 5. oktoobri 2009. a määruse kohaselt esitasid Vladimir Gavrilov ja Leonid Bolmat (edaspidi *hagejad*) 9. jaanuaril 2009 Harju Maakohtule hagi hooneühistu Sadam (edaspidi *kostja*) vastu kostja üldkoosoleku otsuste tühisuse tunnustamiseks.

2.Harju Maakohus tegi 20. veebruaril 2009 määruse, milles märkis, et kuna kostja netovara suurus on üle 22 308 000 krooni, siis on tsiviilkohtumenetluse seadustiku (*TsMS*) § 131 lg 2 kohane hagihind 2 230 800 krooni. Seega tuleb sama paragrahvi lg 3 alusel hagihinnaks määrata 1 000 000 krooni, millele vastab riigilõiv 75 000 krooni. Hagejate taotluse vabastada nad menetlusabi korras riigilõivu tasumisest jättis maakohus sama määrusega rahuldamata.

3.Harju Maakohus keeldus 30. märtsi 2009. a määrusega hagi menetlusse võtmast. Määruse kohaselt on puuduste kõrvaldamiseks antud tähtaeg möödunud, kuid puudus on kõrvaldamata. Seaduses ettenähtud riigilõiv on tasumata.

4.Hagejad esitasid Harju Maakohtu 30. märtsi 2009. a määruse peale määruskaebuse Tallinna Ringkonnakohtule, milles palusid maakohtu määruse tühistada.

5. Tallinna Ringkonnakohus rahuldab 5. oktoobri 2009. a määrusega määruskaebuse osaliselt ja saatis hagiavalduse maakohule menetlusse võtmise uueks otsustamiseks. Ringkonnakohus leidis, et tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 131 lg-d 2 ja 3 koosmõjus riigilõivuseaduse (RLS) lisa 1 sättega, mis näeb ette kohustuse tasuda tsiviilasjalt hinnaga kuni 1 000 000 krooni 75 000 krooni riigilõivu tuleb tunnistada põhiseadusega (PS) vastuolus olevaks ja jätta kohaldamata, ning algatas sellega põhiseaduslikkuse järelevalve menetluse.

Menetlusosaliste põhjendused

6. Tallinna Ringkonnakohus leidis, et maakohus on hagi õigesti käsitanud juriidilise isiku organi otsuste tühisuse tunnustamise hagina, mille puhul tsiviilasja hind määratakse TsMS § 131 lg-te 2 ja 3 järgi. Samuti leidis maakohus õigesti, et vaidlusalusel juhul on tsiviilasja hinnaks TsMS § 131 lg 3 kohaselt 1 000 000 krooni ning et kooskõlas kehtiva RLS lisaga 1 tuleb niisuguselt nõudelt tasuda lõivu 75 000 krooni. Vaidlust ei ole ka selle üle, et seaduses sätestatud ulatuses ei ole riigilõivu tasutud. Niisugusel juhul annab TsMS § 340¹lg 2 kohtule aluse jätta hagiavaldus menetlusse võtmata. Seega toimus maakohus hagejate esitatud hagiavaldust menetlusse võtmata jättes kehtivate seaduste kohaselt.

7. Ringkonnakohus aga otsustas, et TsMS § 131 lg-d 2 ja 3 koosmõjus RLS lisa 1 sättega, milles nähakse ette tsiviilasjalt hinnaga kuni 1 000 000 krooni 75 000 krooni suuruse riigilõivu tasumine, ei ole kooskõlas PS-ga ja tuleb jätta kohaldamata.

Ringkonnakohus leidis, et riigilõiv, mida hagejad peavad tasuma vaidluses hooneühistu otsuste kehtivuse üle TsMS § 131 lg-te 2 ja 3 ning RLS lisas 1 sätestatud 1 000 000 kroonisel nõudelt tasuda tuleva määra järgi, on ebaproportsionaalne menetlusökonoomia eesmärgiga, mille saavutamiseks on riigilõivumäärad kehtestatud. Menetlusökonoomia taotlemise eesmärgiks ei saa olla välistada täielikult mingit liiki kohtuvaidlused, ebamõistlikult suure riigilõivu puhul saavutatakse aga just see õigustamatu eesmärk. Kui hooneühistu liige peab tasuma sama ühistu üldkoosoleku otsuste vaidlustamisel riigilõivuna 75 000 krooni, siis on tema võimalust neid otsuseid kohtus vaidlustada ebaproportsionaalselt kitsendatud olenemata sellest, kas konkreetsel isikul oleks õigus riigilõivu tasumisel menetlusabi saada, sest sedavõrd suure – riigi keskmist palka mitmeid kordi ületava – lõivu nõudmine ei ole juba iseenesest eesmärgipärane ja mõistlik, eriti arvestades vaidluse sisu. Nii on sellise hagi eesmärgiks eelkõige tagada ühistu otsuste seaduslikkus ja seega kaitsta kõigi ühistu liikmete huve; hooneühistu üldkoosoleku otsust vaidlustades ei järgi ühistu liikmed tingimata mingit vahetut isiklikku huvi. Vaidlusalusele nõudele kehtestatud riigilõivu proportsionaalsuse hindamisel ei oleks põhjendatud arvestada konkreetse isiku õigusega menetlusabi saada ka sellest tulenevalt, et isegi kui sellele isikule antaks vaidluses menetlusabi, tuleks tal vaidluse kaotamise korral riigilõiv, mille tasumisest ta hagi esitamisel oli vabastatud, riigile siiski hüvitada (TsMS § 190 lg-d 4 ja 5). Seega tuleb hagejal hagi või edasises menetluses kaebuse esitamisel võtta risk, et olenemata menetlusabi saamisest tuleb tal lõpptulemusena lõiv siiski tasuda. Sama kehtib vaidluse vastaspoole kohta, nii et emb-kumb vaidluse pooltest on igal juhul kohustatud riigile riigilõivu tasuma. Vaidlusaluste hagejate puhul on maakohus siiski ka leidnud, et ei esine asjaolusid, mis võimaldaksid neile riigi menetlusabi osutada.

Kuna eespool viidatud sätted ei ole kooskõlas PS-ga ja tuleb jätta kohaldamata, siis ei olnud maakohul alust keelduda hagi menetlusse võtmast põhjendusel, et hagiavalduselt ei ole tasutud riigilõivu seaduses sätestatud suuruses. Maakohul tuleb hagiavalduse menetlusse võtmine uuesti otsustada.

8. Hagejad leiavad, et Tallinna Ringkonnakohtu määrus on seaduslik ja põhjendatud. Asjakohastest sätetest tulenev piirang on ebamõistlik ja ebaproportsionaalne ning seega PS-ga vastuolus.

9. Kostja toetab Tallinna Ringkonnakohtu määru esitatud seisukohti.

10. Riigikogu nimel esitasid arvamuse põhiseaduskomisjon ja õiguskomisjon. Põhiseaduskomisjon nõustus ringkonnakohtu arvamusga, et 75 000 krooni suurune riigilõiv on ebaproportsionaalne vahend menetlusökonoomia põhimõtte saavutamisel, mis võib muuta asjast huvitatud isikutele kohtumenetluse TsMS § 131 lg-s 2 nimetatud juriidiliste isikute organi otsuste vaidlustamisel kättesaamatuks. Seega leidis põhiseaduskomisjon, et TsMS § 131 lg-d 2 ja 3 koosmõjus RLS lisa 1 sättega, mis näeb ette tsiviilasjalt hinnaga kuni 1 000 000 krooni 75 000 krooni suuruse riigilõivu tasumise, võivad olla vastuolus PS §-dega 15 ja 11 nende koostoimes.

Õiguskomisjon leiab, et TsMS § 131 lg-d 2 ja 3 ning RLS lisa 1 oma koostoimes võivad tasumisele kuuluva riigilõivu suuruse tõttu osutada praktikas vastuolus olevaks PS § 15 lg-s 1 sätestatud igäihe õigusega pöörduda oma õiguste ja vabaduste kaitseks kohtusse, tekitades koostoimes ebaproportsionaalse piirangu, kuid seda mitte absoluutselt, vaid sõltuvalt konkreetse vaidluse subjektidest ja sisust.

11. Rahandusminister leiab, et juhtumitel, mil lõivumäär tuleneb hagi hinna suuruselt, ei ole Rahandusministeeriumil olnud võimalik hinnata selle alusel kujuneva lõivumäära vastavust RLS §-le 4, kuna hagi hinnad ei ole sätestatud riigilõivuseaduses, vaid tsiviilkohtumenetluse seadustikus. Need tsiviilkohtumenetluse seadustiku sätted töötas välja Justiitsministeerium, seega on kõige pädevam vaidlustatud norme õiguslikult analüüsima see täitevvõimu asutus, kes normide sõnastused ette valmistab ning kelle pädevuses on neis küsimustes õiguslaseid selgitusi anda.

12. Justiitsminister leiab, et TsMS § 131 lg-d 2 ja 3 ning RLS lisa 1 ei ole asjakohased normid. Riigikohus on korduvalt märkinud, et sätte asjassepuutuvuse üle otsustamine eeldab mõnel juhul ka selle hindamist, kas

konkreetsed normikontrolli algatanud kohus on õigesti tõlgendanud põhiseaduse vastaseks tunnistanud normi, samuti norme, mis määravad põhiseaduse vastaseks tunnistanud sätte kohaldamise tingimused ja ulatuse. Hagejad ei ole vaidlustanud Harju Maakohtu 20. veebruari 2009. a määrust, millega keelduti hagejatele menetlusabi andmisest. See määrus on jõustunud. Kui Riigikohus tunnistab selle määruse tegemise aluseks olnud sätted kehtetuks, jääb määrus ikkagi kehtima. Seega ei ole vaidlustatud sätted asjassepuutuvad ja Tallinna Ringkonnakohtu taotlus ei ole lubatav.

Isegi juhul, kui pidada võimalikuks Harju Maakohtu 20. veebruari 2009. a määruse kehtivuse muutmist, tuleb kõigepealt hinnata, kas kohus on selles määruses kohaldanud seadust õigesti. Justiitsministri hinnangul ei ole kohus hagejate menetlusabi taotlust õigesti lahendanud.

Tallinna Ringkonnakohtus on märkinud, et võimalust saada menetlusabi ei olegi vaja arvestada, sest lõpptulemusena maksab keegi menetlusosalistest riigilõivu ikkagi ära ja kui hagi jääb rahuldamata, siis peab seda tegema hageja. Sellele järeldusele on kohus jõudnud TsMS § 190 lg-te 4 ja 5 tõlgendamisel. Ka selles osas ei ole kohus seadust õigesti kohaldanud. On tõepoolest õige, et menetlusabi andmisel riigilõivust vabastamine on ainult esialgne otsus, mis ei välista isiku kohustust see hiljem ikkagi tasuda. Ekslik on aga seisukoht, et kohtul puudub selles küsimuses hiljem igasugune otsustusruum. TsMS § 190 lg 7 kohaselt võib kohus mõjuval põhjusel, muu hulgas kompromissi sõlmimise tõttu, ette näha kulude riigituludesse tasumise hilisema tähtpäeva või osadena tasumise kohtu määratud tähtaja jooksul, samuti vabastada isiku menetluskulude riigituludesse tasumise kohustusest. Seega näeb seadus ette võimaluse, et kohus ka hagi rahuldamata jätmise korral ei nõua hagejalt selle riigilõivu tasumist, millest kohus ta esialgu vabastas.

13. Õiguskantsler leiab, et TsMS § 131 lg-d 2 ja 3 koosmõjus RLS lisa 1 sättega, mis näeb ette tsiviilasjalt hinnaga kuni 1 000 000 krooni 75 000 krooni suuruse riigilõivu tasumise, on põhiseadusega vastuolus.

TsMS § 131 lg-d 2 ja 3 koosmõjus RLS lisa 1 sättega, mille järgi tuleb tsiviilasjalt hinnaga 1 000 000 krooni tasuda riigilõivu 75 000 krooni, on asjassepuutuvad.

Põhiõiguse riive kohta leidis õiguskantsler, et praegusel juhul on puudutatud PS § 15 lg-st 1 koosmõjus §-ga 14 tulenev üldine põhiõigus tõhusale õiguskaitsele ja ausale õigusemõistmisele, mis peab tagama õiguste lünkadeta kohtuliku kaitse. Riigilõivu nõude aluseks olevad seadused on formaalselt põhiseadusega kooskõlas.

Riive legitiimse eesmärgina näeb õiguskantsler menetlusökonomiat. Menetlusökonomia on tulenevalt põhiseaduse XIII peatükist põhiseaduslikku järku õigusväärtus.

Õiguskantsleri arvamuse kohaselt tuleb välja selgitada, kas 75 000-kroonise riigilõivu kehtestamine on praegusel juhul proportsionaalne menetlusökonomia eesmärgiga, täpsemalt eesmärgiga vältida liigseid ja pahatahtlikke või ilmselt põhjendamatuid kaebusi ja hagisid. Muu juriidilise isiku kui osauhinna või aktsiaseltsi organi otsuse tühisuse tuvastamiseks 75 000-kroonise riigilõivu kehtestamine on sobiv ja vajalik abinõu menetlusökonomia tagamiseks. Küsitav on, kas see on mõeldukas.

Arvestades, et iga kohtulõiv piirab kõrge väärtusega üldist põhiõigust tõhusale õiguskaitsele ja ausale õigusemõistmisele, vajab iga lõiv ratsionaalset ja ülekaalukat põhjendust. Kui eesmärgiks on vältida liigseid ja pahatahtlikke või ilmselt põhjendamatuid kaebusi ja hagisid, siis ei tohiks seadusandja luua lõivude kehtestamisega olukorda, kus välistatakse ka kaheldavate või vaieldavate kaebuste ja hagide esitamine. Kohtu poole pöördumine ei tohi olla tagatud ainult kindla eduväljavaatega asjades. Kokkuvõtvalt on kohtuvõimu funktsioon õigusrahu tagamine, mis on ühtlasi üks riigi tuumikfunktsioonidest. Õigusrahu on õigusriigis üks igale isikule algselt ja põhiliselt riigi poolt tagatavatest hüvedest. Kohtulõivu legitiimne eesmärk peab katma kohtulõivu suuruse ja taotletud kohaldamisjuhud.

Konkreetsed normikontrolli raames saab hinnata normi põhiseadusele vastavust konkreetse kohtuasja asjaolude põhjal. Praegusel juhul on tegemist hooneühistu üldkoosoleku otsuste vaidlustamisega. Hooneühistu on vormilt tulundusühistu, kuid oma sisult mittetulundusühistu. Sisuliselt sarnaneb hooneühistu liikmete vaidlus kaasomanike vaidlusega kaasomandi valitsemise üle. Seadusandja on viimast olukorda reguleerinud TsMS § 613 lg-s 2 koosmõjus lg-ga 1. Valdavat osa kaasomanike vaidlustest saab nende sätete järgi lahendada hagita menetluses, kusjuures asja hind sõltub avaldusega taotletu harilikust väärtusest (TsMS § 122 lg 3). Hooneühistu erineb kaasomandist selle poolest, et hooneühistu on ise omanik ja selle liige on formaalselt tulundusühistu osanik, samal ajal kui kaasomandi puhul on tegu lihtsalt kaasomanikega asjaõigusseaduse (AÕS) §-de 70 jj mõttes. Samas, hooneühistu eesmärk on vaid omandit valitseda, st seda säilitada ja parendada. Tegemist ei ole otseste tulu teenimisega, vaid iga omaniku loomuliku alalhoidliku tegevusega. Kui hooneühistu liikmete vahel tekib vaidlus, peab olema võimalus pöörduda kohtu poole. See õigus ei tohi olla üksnes teoreetiline ja illusoorne, vaid peab olema tõhusalt tagatud. Euroopa Inimõiguste Kohus on korduvalt tunnistanud Euroopa inimõiguste konventsiooni rikkumiseks liiga suure kohtulõivu.

Asjassepuutuvad sätted

14. TsMS § 131 lg 2 ja lg 3 sätestavad:

«§ 131. Hagihind juriidilise isiku otsuse kehtetuks tunnistamise ja tühisuse tuvastamise puhul [...]»

(2) Muu juriidilise isiku organi otsuse kehtetuks tunnistamise ja otsuse tühisuse tunnustamise hagi puhul on hagihind 1/10 juriidilise isiku netovarast viimase majandusaasta aruande järgi, kuid mitte madalam kui 25 000 krooni.

(3) Käesoleva paragrahvi lõigetes 1 ja 2 nimetatud juhul ei loeta hagihinda kõrgemaks kui 1 000 000 krooni.»

15. Lisa 1 riigilõivuseaduse juurde «Riigilõivu täismäärad avalduse esitamise eest tsiviilkohtumenetluses (kroonides)»:

Tsiviilasja hind kuni, k.a	Riigilõivu täismäär
1 000 000	75 000

Kolleegiumi seisukoht

16. Kolleegium hindab esmalt Tallinna Ringkonnakohtu kohaldamata jäetud sätete asjassepuutuvust, leiab asjassepuutuva põhiõiguse (I) ning analüüsib seejärel sätete formaalset (II) ja materiaalselt vastavust põhiseadusele (III).

I

17. Põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seaduse § 14 lg 2 järgi peab säte, mille põhiseaduspärasust Riigikohus hindab, olema põhivaidluse lahendamisel asjassepuutuv. Praegusel juhul on põhivaidlus selle üle, kas hagejatel on kohustus tasuda hooneühistu üldkoosoleku otsuse tühisuse tunnustamise hagi esitamise eest 75 000 krooni riigilõivu. Riigikohtu praktika kohaselt on asjassepuutuv säte, mis on kohtuasja lahendamisel otsustava tähtsusega (vt nt Riigikohtu üldkogu 22. detsembri 2000. aasta otsus kohtuasjas nr 3-4-1-10-00, punkt 10). Säte on otsustava tähtsusega siis, kui kohus peaks asja lahendades normi põhiseadusele mittevastavuse korral otsustama teisiti kui selle põhiseadusele vastavuse korral (vt nt Riigikohtu üldkogu 28. oktoobri 2002. aasta otsus kohtuasjas nr 3-4-1-5-02, punkt 15).

18. Praegusel juhul tuleneb 75 000 krooni suuruse riigilõivu tasumise kohustus esmalt asjaolust, et tegemist on TsMS § 131 lg-s 2 nimetatud muu juriidilise isiku (praegusel juhul hooneühistu) organi (üldkoosolek) otsuse tühisuse tunnustamise haviga. Sellisel juhul sätestab TsMS § 131 lg 2 hagihinna suuruseks 1/10 juriidilise isiku netovarast viimase majandusaasta aruande järgi. Asjas on tuvastatud, et kostja netovara suurus on 22 308 000 krooni, millele vastaks TsMS § 131 lg 2 järgi hagihind 2 230 800 krooni. Sellisel juhul tuleb aga lisaks kohaldada TsMS § 131 lg-t 3, mille järgi ei loeta hagihinda TsMS § 131 lg-te 1 ja 2 korral kõrgemaks kui 1 000 000 krooni. Seejärel tuleb RLS lisa 1 alusel kontrollida, kui suurt riigilõivu tuleb maksta 1 000 000-kroonise hagihinna korral. Sellise hagihinna korral tuleb RLS lisa 1 järgi maksta riigilõivu 75 000 krooni. Kui eespool nimetatud normid oleksid põhiseadusele mittevastavad, ei tuleks hooneühistu üldkoosoleku otsuse tühisuse tunnustamise hagit tasuda 75 000 krooni suurust riigilõivu.

Kolleegium leiab, et TsMS § 131 lg 3 ei ole praeguses asjas asjassepuutuv tervikuna, vaid ainult selles osas, milles viitab § 131 lg-le 2. Praegune vaidlus ei puuduta TsMS § 131 lg-t 1, milles määratakse kindlaks hagihind osäühingu või aktsiaseltsi organi otsuse kehtetuks tunnistamise ja otsuse tühisuse tunnustamise hagi esitamiseks ja mille korral lg 3 kehtestab samuti 1 000 000 krooni suuruse kõrgeima hagihinna.

Seega on praegusel juhul asjassepuutuvad sätted TsMS § 131 lg 2, lg 3 (ulatuses, milles viidatakse lg-le 2) ning RLS lisa 1 osas, milles nähakse ette kohustus tasuda hooneühistu üldkoosoleku otsuse tühisuse tunnustamise hagit riigilõivu 75 000 krooni.

19. Kolleegium ei nõustu justiitsministri seisukohaga, et TsMS § 131 lg-d 2 ja 3 ning RLS lisa 1 ei ole asjassepuutuvad normid. Justiitsminister on nimetatud sätete asjassepuutumatus põhjendanud eelkõige sellega, et praeguses asjas tehtav otsus ei saa mõjutada jõustunud Harju Maakohtu 20. veebruari 2009. a määrust ja et nimetatud määrus on ka sisuliselt ebaõige. Kolleegium leiab, et Harju Maakohtu 20. veebruari 2009. a määrus ei ole praeguses menetlusetapis enam asjassepuutuv. Nimetatud määrusega lahendati hagihinna küsimus ja otsustati hagejaid mitte vabastada riigilõivu tasumisest. Harju Maakohus ei algatanud selle jõustunud määrusega põhiseaduslikkuse järelevalve menetlust. Seega ei saa hinnata selle määruse sisu. Kolleegium märgib ka seda, et kuna menetlusabi andmise küsimus on praeguses asjas jõustunud kohtulahendiga lahendatud, ei ole konkreetse normikontrolli raames võimalik analüüsida TsMS § 190 lg-t 7.

20. Vaidlusalused sätted puudutavad PS § 15 lg-st 1 tulenevat põhiõigust tõhusale õiguskaitsele, mis peab tagama õiguste lütkadeta kohtuliku kaitse. Riigikohus on märkinud: «Põhiseaduse §-des 13, 14 ja 15 ette nähtud õigus kohtulikule kaitsele hõlmab nii isiku õigust esitada õiguste ja vabaduste rikkumise korral kaebuse kohtule kui ka riigi kohustust luua põhiõiguste kaitseks kohane kohtumenetlus, mis on õiglane ja tagab isiku õiguste tõhusa kaitse.» (Riigikohtu üldkogu 16. mai 2008. aasta otsus kohtuasjas nr 3-1-1-88-07, punkt 41.)

Kaitseala riive on selle ebasoodus mõjutamine. Praegusel juhul seisneb ebasoodus mõjutamine selles, et asjassepuutuvad sätted kehtestavad kohustuse tasuda hooneühistu üldkoosoleku otsuse tühisuse tunnustamise hagi esitamise eest 75 000 krooni suurune riigilõiv. See kohustus mõjutab ebasoodsalt üldist põhiõigust tõhusale õiguskaitsele ja järelikult riivab selle õiguse kaitseala.

Põhiõigust riivav riigilõivu tasumise kohustus hagi esitamisel tsiviilasjas peab olema formaalselt ja materiaalselt põhiseadusega kooskõlas.

II

21.Formaalne kooskõla põhiseadusega tähendab, et põhiõigusi piirav õigustloov akt peab vastama põhiseaduse pädevus-, menetlus- ja vorminõuetele ning määratuse ja seadusereservatsiooni põhimõtetele (Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 13. juuni 2005. aasta otsus kohtuasjas nr 3-4-1-5-05, punkt 8).

22.Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium on analüüsinud RLS täendamist 10. detsembril 2008. a vastu võetud tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja sellega seonduvate seaduste muutmise seadusega 17. juulil 2009 kohtuasjas nr 3-4-1-6-09 tehtud otsuse punktides 17 ja 18. Ka RLS lisa 1 täiendati nimetatud seadusega. Riigikohus leidis viidatud lahendis järgmist: «Kohtumenetluse seadused on PS § 104 lõike 2 punktis 14 nimetatud konstitutsioonilised seadused, mida saab vastu võtta ja muuta ainult Riigikogu koosseisu häälteenamusega. Samas, kui lihtseadusega reguleeritakse kohtumenetluse valdkonda kuuluvat küsimust ja eelnõu lõpphääletusel hääletas seaduse vastuvõtmise poolt Riigikogu koosseisu häälteenamus, siis on seaduse vastuvõtmisel PS § 104 lõike 2 punktist 14 tulenev menetluslik nõue täidetud.»

Riigilõivuseadust täiendati RLS lisa 1 osas senisest kõrgemate riigilõivumääradega Riigikogus 10. detsembril 2008 vastu võetud tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja sellega seonduvate seaduste muutmise seaduse § 38 p-ga 24. See seadus võeti vastu 59 poolthäälega, seega Riigikogu koosseisu häälteenamusega.

1. jaanuaril 2006. a jõustunud tsiviilkohtumenetluse seadustik võeti vastu Riigikogu 20. aprilli 2005. a otsusega. See seadus võeti vastu 71 poolthäälega, seega Riigikogu koosseisu häälteenamusega.

III

23.Kuna PS § 15 lg 1 esimesest lausest tulenev põhiõigus tõhusale õiguskaitsele on seadusereservatsioonita põhiõigus, saab selle piiramise õigustusena arvestada üksnes teisi põhiõigusi või põhiseaduslikke väärtusi. PS §-s 15 ettenähtud isiku kaebeõigus ei ole siiski absoluutne. Seadusandjal on õigus määrata põhiseadusega sätestatud raamid selle piirid, arvestades sealhulgas teiste põhiseaduslike väärtustega (Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 9. mai 2006. aasta määrus kohtuasjas nr 3-4-1-4-06, punkt 12; 3. aprilli 2008. aasta otsus kohtuasjas nr 3-4-1-3-08, punkt 5).

Üldise põhiõiguse tõhusale õiguskaitsele riive materiaalne põhiseaduspärasus sõltub kõigepealt sellest, kas riive eesmärk on legitiimne, ning seejärel sellest, kas legitiimse eesmärgi saavutamiseks toime pandud riive on proportsionaalne. Kuna PS § 15 lg 1 on seadusereservatsioonita põhiõigus, tohib seda legitiimselt piirata üksnes mõne põhiõiguse või muu põhiseaduslikku järku õigusväärtuse tagamiseks.

10. detsembril 2008 vastuvõetud seaduse eelnõu teisel lugemisel põhjendas õiguskomisjonipoolne ettekandja lõivude üldist tõstmist muu hulgas liigsete ja pahatahtlike kaebuste vältimise vajadusega. Liigsete ja pahatahtlike kaebuste vältimine osutab menetlusökonomiale, mis on üldine riigilõivude sätestamise eesmärk hagide ja kaebuste puhul. Menetlusökonomia on tulenevalt põhiseaduse XIII peatükist põhiseaduslikku järku õigusväärtus (Riigikohtu üldkogu 17. märtsi 2003. aasta otsus kohtuasjas nr 3-1-3-10-02, punkt 9). Samale järeldusele riive eesmärgi legitiimsuse kohta jõudis Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium ka 17. juulil 2009. aastal kohtuasjas nr 3-4-1-6-09 tehtud otsuse punktis 20.

24.Järgnevalt tuleb välja selgitada, kas hagi esitamise lõivustamine 75 000-kroonise riigilõivuga on proportsionaalne menetlusökonomia eesmärgiga. Proportsionaalsuse põhimõte tuleneb põhiseaduse § 11 teisest lausest, mille kohaselt õiguste ja vabaduste piirangud peavad olema demokraatlikus ühiskonnas vajalikud. Proportsionaalsuse põhimõttele vastavust kontrollib kohus järjestikku kolmel astmel – kõigepealt abinõu sobivust, siis vajalikkust ja vajadusel ka proportsionaalsust kitsamas tähenduses ehk mõõdukust. Ilmselgelt ebasobiva abinõu korral ei ole vaja kontrollida abinõu vajalikkust ja mõõdukust. Sobiv on abinõu, mis soodustab piirangu eesmärgi saavutamist. Sobivuse seisukohalt on vaieldamatult eaproportsionaalne abinõu, mis ühelgi juhul ei soodusta piirangu eesmärgi saavutamist. Abinõu on vajalik, kui eesmärki ei ole võimalik saavutada mõne teise, kuid isikut vähem koormava abinõuga, mis on vähemalt sama efektiivne kui esimene. Abinõu mõõdukuse üle otsustamiseks tuleb kaaluda ühelt poolt põhiõigusse sekkumise ulatust ja intensiivsust ning teiselt poolt piirangu eesmärgi tähtsust. Mida intensiivsem on põhiõiguse riive, seda kaalukamad peavad olema seda õigustavad põhjused (vt selle kohta Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 6. märtsi 2002. aasta otsus kohtuasjas nr 3-4-1-1-02, punkt 15).

25.Hooneühistu üldkoosoleku otsuse tühisuse tunnustamise hagi esitamise lõivustamine 75 000-kroonise riigilõivuga on sobiv ja vajalik abinõu menetlusökonomia tagamiseks.

26.Järgnevalt kontrollib kolleegium abinõu mõõdukust.

Kohtusse pöördumise riigilõivude tõstmine kätkeb endas tõsist ohtu õiguskaitse kättesaadavusele ja lõivu eaproportsionaalsuse kahtluse korral tuleks sellist kahtlust põhiseaduslikkuse järelevalve korras põhjalikult

analüüsida. Riigilõiv piirab üldist põhiõigust tõhusale õiguskaitsele seda intensiivsemalt, mida suurem ta on. Kui riigilõivu suurus ei võimalda isikul oma õigusi kohtus realiseerida, on tegu ebaproportsionaalse ja seega põhiseadusvastase riigilõivuga.

Kolleegium hindab konkreetse normikontrolli raames normi põhiseadusele vastavust konkreetse kohtuasja asjaolude põhjal.

Hagejad on füüsilised isikud, kes on esitanud hagi hooneühistu üldkoosoleku otsuse tühisuse tunnustamiseks. Hooneühistu on hooneühituseaduse (HÜS) § 1 lg 1 järgi tulundusühistu, mille eesmärk on toetada ja soodustada oma liikmete majanduslikke huve läbi ühise majandustegevuse kinnisasja või hoonestusõiguse ning selle osaks oleva hoone omamisel ja valitsemisel, võimaldades hooneühistu liikmetel hoone kindlaksmääratud osade ainukasutust. Hooneühistu on seega liikmelisusel põhinev äriühing. Tulundusühistu on tulundusühituseaduse § 1 lg 1 järgi äriühing, mille eesmärgiks on toetada ja soodustada oma liikmete majanduslikke huve läbi ühise majandustegevuse, milles liikmed osalevad tarbijate või muude hüvede kasutajatena, hankijatena, tööpanuse kaudu, teenuste kasutamise kaudu või mõnel muul sarnasel viisil. Samas märgib kolleegium, et hooneühistu ei vasta oma põhiolemuselt traditsioonilisele äriühingule, mille põhieesmärk on saada majandustegevuse kaudu tulu. See nähtub juba HÜS § 1 lg-s 1 sätestatud hooneühistu definitsioonist. Hooneühistu liikmete majandustegevus seisneb kinnisasja või selle osaks oleva hoone omamises ja valitsemises. Seejuures on aktiivne tegevus eelkõige omandi valitsemine. Omandi valitsemine seisneb eelkõige hooneühistu omandis oleva kinnisasja koos sellel oleva hoone üldkasutatavate osade korrashoidmises ning selleks vajalike kulutuste tegemise otsustamises ja rahaliste vahendite kogumises. Samuti nähtub HÜS § 2 lg-st 3, et hooneühistu liikmele ei maksta dividende ega tehta muid väljamakseid puhaskasumi arvel, puhaskasumit võib kasutada üksnes ühistu eesmärgi saavutamiseks. Seetõttu on ebaproportsionaalne tasuda 75 000 krooni riigilõivu hagilt, mille eesmärgiks ei ole traditsioonilise varalise hüve saamine.

Tsiviilasja materjalide kohaselt on tekkinud vaidluse põhisisu selles, kas lõpetada hooneühistu tegevus ja jagada garaažiboksid reaalosadeks (nii on otsustanud kostja 3. jaanuari 2008. a üldkoosolek) või jätkata tegevust hooneühistuna (nii on otsustanud kostja 18. detsembri 2008. a üldkoosolek, mille otsused on hagejad vaidlustanud). Kolleegium märgib, et kui kohus otsustaks hagi rahuldada, siis ei tooks see iseenesest kaasa muutusi hagejate vara väärtuses. Hooneühistu liikmesus on HÜS §-de 8 ja 9 järgi võõrandatav ja panditav. Liikmesuse väärtus vastab üldjuhul liikme kasutusse antud hoone osa väärtusele. Seega asendaks hooneühistu liikmesuse väärtust hooneühistu lõpetamise korral korteriomand garaažiboksile. Ka seetõttu on 75 000 krooni suurune riigilõiv hooneühistu üldkoosoleku otsuse vaidlustamise eest ebaproportsionaalne.

Kolleegium märgib ka seda, et seaduses ettenähtud võimalus juriidilise isiku organi otsuseid vaidlustada peab olema tegelik, mitte pelgalt illusoorne. Hagi esitamine võimaldab tagada hooneühistu otsuste seaduslikkuse ja kaitsta seega kõikide liikmete huvisid.

27. Riigikohus on mõõnnud, et osal juhtudel ei tarvitse määruskaebuselt 200 krooni riigilõivu maksmise kohustus olla mõõdukas (Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 17. juuli 2009. aasta otsus kohtuasjas nr 3-4-1-6-09, punkt 23). Praegusel juhul on hagejatelt nõutav riigilõiv 75 000 krooni umbes kuuekordne Eesti keskmine kuupalk ja umbes seitsmeteistkümnekordne Eestis kehtiv miinimumpalk. Kui hagejad maksaksid riigilõivu kumbki 37 500 krooni, siis peaksid mõlemad hagejad tasuma umbes kolmekordsele Eesti keskmisele kuupalgale ja umbes kaheksa ja poole kordsele miinimumpalgale vastava summa.

Euroopa Inimõiguste Kohus on mitmel korral tunnistanud Euroopa inimõiguste konventsiooni art 6 lg 1 rikkumiseks liiga suure riigilõivu. Näiteks on asjas *Mehmet ja Suna Yigit vs. Türgileitud*, et neljakordse alampalga suuruse riigilõivu nõudmine sissetulekuta isikult on art 6 lg 1 rikkumine (*Euroopa Inimõiguste Kohtu 17. juuli 2007. a otsus asjas Mehmet ja Suna Yigit vs. Türgi, p 38*).

28. Eeltoodud põhjustel leiab kolleegium, et Tallinna Ringkonnakohtu taotlus tuleb rahuldada. TsMS § 131 lg 2 ja lg 3 (ulatuses, milles lg-s 3 on sätestatud viide lg-le 2) ning RLS lisa 1 tuleb tunnistada põhiseadusega vastuolus olevaks ja kehtetuks osas, milles nähakse ette kohustus tasuda hooneühistu üldkoosoleku otsuse tühisuse tunnustamise hagilt riigilõivu 75 000 krooni.

Märt RASK

Jüri ILVEST

Peeter JEROFEJEV

Henn JÖKS

Harri SALMANN